

CREȘTEREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE ȘI EVOLUȚIA RELAȚIILOR INTERETNICE

ELENA BĂLAN
VLADIMIR GUȚU

Unul din parametrii de bază ai libertății individului îl constituie dreptul la autodeterminarea națională, la dezvoltarea culturii naționale, a tradițiilor, limbii și a altor componente ale individualității și ale specificului național, într-un cuvânt al eu-lui național. Conștiința de sine și de neam se manifestă în toată amploarea mai ales în etapele de cotitură din evoluția istorică a popoarelor.

În condițiile actuale de dezvoltare a Republicii Moldova factorul național se manifestă printr-o explozie a conștiinței naționale atât a etniei autohtone, cât și a celorlalte etnii conlocuitoare. Creșterea conștiinței naționale este însoțită concomitent de conștientizarea, exploatarea și acceptarea tot mai evidentă a valorilor general-umane. Acest proces amplu, complex și contradictoriu influențează și este influențat de toate sferile vieții social-economice, politice și spirituale ale societății contemporane.

Modul activității vitale și de comunicare reciprocă între indivizi aparte și între etnii, care determină relațiile interetnice propriu-zise, poartă amprenta realităților concret-istorice ale societății, înzestrând individualitatea fiecărei persoane cu un specific național pronunțat. La rândul său, fiecare individ se manifestă ca un purtător și creator al condițiilor și al climatului social-economic, politic și spiritual în evoluția istorică a unei comunități etnice.

Fără îndoială, proveniența etnică rămâne una din formele de bază ale manifestării individualității deoarece în principiu nu există oameni fără apartenență națională și nici etnii fără purtătorii lor concreți. Astfel trăsăturile etnice ale individualității omului sunt componente indisolubile ale existenței.

Desigur, în procesul complex de evoluție a societății factorul național nu poate să înlocuiască manifestarea factorului social și rolul său nu lipsit de importanță, atât în procesul de individualizare a unui om ca și în dezvoltarea întregii societăți.

Mediul social determină, la rândul său, în mare măsură originalitatea personalității, particularitățile specifice ei.

Concomitent și valorile general-umane vin să completeze și să îmbogățească specificul național. În acest caz, în politica națională e necesară asigurarea realizării și îmbinării indisolubile a factorilor național, social și general-uman în cadrul societății și în felul de a fi al fiecărui om în parte. De aici reiese faptul că întregul complex al relațiilor sociale presupune ample procese de interacțiune, la nivelul

grupurilor, al întregii societăți și al proceselor interetnice, inclusiv un spectru amplu și complex al interacțiunii dintre indivizi la nivel unitar, de grup și al întregii societăți.

Și dacă odinioară domina, de regulă, primatul factorului social, față de cel național, în condițiile actuale ale societății de tranziție se simte tot mai vădit creșterea rolului factorului național în toate sferele de activitate vitală a societății, care se modifică prin revirimentul continuu al conștiinței naționale.

În condițiile de formare și stabilizare a noii mentalități social-economice, politice și spirituale, de consolidare a mecanismului de aplicare a acestora în practică, este de neconceput ocolirea sau diminuarea rolului factorului național, a stării de spirit din sfera relațiilor interetnice. Societatea contemporană nu poate să prospere fără un climat corespunzător noilor realități în cadrul relațiilor interetnice, fără a facilita crearea de condiții optime de înnoire și asanare a acestora, fără o atitudine extrem de grijulie față de dezvoltarea în continuare a conștiinței naționale, care este punctul de reper în evaluarea particularităților etnice ale unui popor, în general, și ale fiecărui individ în parte.

Astfel, scopul suprem al politicii naționale poate fi doar acela de a contribui la maximum la formarea, consolidarea și reflectarea cât mai bună în opinii și comportament a acelei game de norme spiritual-morale și valori care să corespundă celor mai înalte aspirații ale neamului și ale umanității și să integreze, să purifice cele mai nobile calități ale conștiinței naționale.

Mediul național, reflectând într-un mod specific realitatea înconjurătoare, exercită o influență permanentă, uneori hotărâtoare, asupra conștiinței individuale și de neam, modulând concomitent într-un anumit fel făgașul evoluției relațiilor interetnice care poartă amprenta epocii istorice respective.

Întreaga multitudine de factori obiectivi și subiectivi, ce caracterizează specificul mediului național, purtând un caracter pe cât de constant, pe atât și de concret-istoric, suportă și ei, la rândul lor, o influență hotărâtoare a climatului din sfera relațiilor etnice și interetnice la o anumită etapă a dezvoltării societății care poate să evolueze într-un mod mai lent sau mai rapid, să suporte crize și cataclisme sau să prospere.

Factorul național, exercitând într-un mod specific o influență puternică asupra procesului socializării individului și a dezvoltării tuturor sferelor vieții sociale, se manifestă în toată amploarea și se integrează cu toate componentele sale în evoluția relațiilor interetnice, dându-le o nuanță aparte, mai ales prin manifestarea gradului de intensitate a creșterii conștiinței naționale.

Vom menționa, printre altele, că noțiunile de *factor național*, *mediu național*, *specific național*, *individualitate națională*, *identitate națională*, *conștiință de sine*, *conștiință națională* etc., având unele trăsături esențiale asemănătoare, nu sunt totuși identice după conținut, fiecare având unele nuanțe proprii.

De exemplu, componentele noțiunii de *mediu național* includ cultura materială și spirituală, determinată de destinul istoric al comunității etnice concrete, precum și experiența socială, tradițiile, obiceiurile și datinile naționale, specificul limbii, nota de originalitate, specificul relațiilor de trai și de familie, condițiile geografice și

climatice (mediul de locuire), specificul percepției lumii înconjurătoare, cu alte cuvinte, întregul mod de viață care determină menținerea originalității și a suveranității etnice a unui popor. Iar mediul național și componentele lui servesc drept bază obiectivă în procesul de formare a individualității naționale.

Cât privește noțiunea de *conștiință națională*, bunăoară, în literatura de specialitate se constată două niveluri de reflectare și funcționare a ei: la nivelul societății în întregime și al fiecărui individ în parte. Însă a separa cu totul aceste două niveluri de manifestare a conștiinței naționale, precum precizează și specialiștii în materie, este imposibil. Așadar, conștiința națională constituie conștientizarea de către subiect (personalitate sau comunitate etnică) a totalității de raporturi etnice și atitudinea sa față de ele.

În linii generale, prin conștiința națională se subînțelege nu numai autodeterminarea (identitate) națională, dar și felul de a percepe poporul său, proveniența lui, trecutul istoric, limba, cultura, inclusiv tradițiile, normele de conduită, obiceiurile, cultura artistică, adică tot ce putem include în noțiunea de *noi*. În același timp, conștiința națională include și concepțiile referitoare la teritoriul de locuire al etniei în cauză, la statalitate, precum și cele cu privire la rolul conștiinței naționale, în calitate de factor consolidator al mișcărilor sociale de masă.

Componentele conștiinței naționale au tentă emoțională pronunțată, însoțită de mândria națională dar și de respectul pentru sentimentele naționale specifice altor etnii. Particularitățile acestor noțiuni, corelația elementelor lor comune și specifice influențează nemijlocit și permanent asupra procesului evolutiv al relațiilor interetnice, asupra întregului mod de viață al unui individ sau unei etnii. În acest complex de corelații conștiinței naționale îi revine un rol deosebit de important, care determină în mare măsură și mai adecvat esența și perspectivele evoluției relațiilor interetnice la o anumită etapă de dezvoltare a societății.

Dacă ar fi, însă, să evidențiem izvoarele *etnice* principale, care alimentează conștiința națională, precum constată specialiștii în materie, și anume: obârșia, proveniența etnică, psihologia națională, cultura națională și, în sfârșit, factorul social (poziția socială și interesele sociale ale etniei), atunci vom conchide că în cadrul interconexiunii organice a acestor izvoare se reflectă o anumită autonomie a lor. Izvorul obârșiei etnice, alimentat de conștientizarea provenienței comune etnice și a destinului istoric ale etniei, care este un factor de natură social-biologică, se manifestă puternic în situațiile extreme, solidarizându-i pe conaționali într-un mediu restrâns etnic.

Nu e mai puțin important factorul psihologic al conștiinței naționale a unei etnii.

În condițiile devalorizării de odinioară a idealurilor naționale, acumulate pe parcursul dezvoltării istoriei popoarelor, vacuumul creat astfel în acest domeniu poate fi completat în anumite împrejurări cu sentimente hipertrofiate de consfințire exagerată a valorilor etnice, fapt ce poate duce la o tensionare vădită a relațiilor interetnice.

Și totuși, cauzele etnoculturale și etnosociale ale conștiinței naționale sunt mai puțin hotărâtoare. Stimulii etnoculturali ai conștiinței naționale, bunăoară, sunt creați

de interesele reale culturale prin atașamentul față de cultura națională, normele de comportament și social-etnice, limba națională, tradițiile, datinile, obiceiurile și alte atribute ale modului cotidian de viață ce poartă o amprentă specific națională. Aceste surse ale conștiinței naționale se reflectă îndeosebi în domeniul artei, literaturii, folclorului, în normele de trai și raporturile din cadrul familiei, care determină comunitatea etnică și conștiința națională a oamenilor.

Nu mai puțin importantă este și sursa ce alimentează permanent și diferențiat conștiința națională: factorul etno-social, ce reprezintă interesele sociale ce se reflectă în conștiința națională. Drept purtători ai acestor interese sunt, în primul rând, grupurile de oameni, cointeresați în a ocupa poziții și roluri sociale active sau cointeresați îndeosebi în comunicare și contacte permanente etno-sociale. Cauza socială a conștiinței naționale se află în corelație directă cu caracterul relațiilor sociale. Influența acestui factor crește concomitent cu depășirea regresului social și creșterea potențialului socio-cultural al comunității etnice și al întregii societăți.

Așadar, creșterea conștiinței naționale în condițiile creării unui spațiu social favorabil pentru renașterea națională se desfășoară în contextul înnoirii tuturor sferelor realității înconjurătoare și poartă amprenta tuturor acestor procese, ce se desfășoară în zilele noastre deosebit de furtunos, iar uneori și imprevizibil.

Influențând nemijlocit asupra procesului de socializare a individului și a stării de spirit din sfera relațiilor interetnice, conștiința națională servește drept barometru al atmosferei reale din acest domeniu al existenței umane.

Creșterea conștiinței naționale în condițiile de redefinire și revigorare multilaterală a societății constituie o mărturie a faptului că renașterea națională, ca un produs nemijlocit al acestor procese, devine nu numai unul din criteriile importante ale progresului oricărui popor, dar și că ea poate și trebuie să contribuie concomitent la asanarea și normalizarea relațiilor interetnice. La rândul său, depășirea fenomenelor negative și a contradicțiilor din sfera relațiilor interetnice este o condiție necesară a prosperității etniilor conlocuitoare, a forței procesului de renaștere națională. În egală măsură este necesară asigurarea unei interconexiuni stabile a tuturor sferelor vieții sociale (cea economică, social-politică și spirituală), fără de care e de neconceput progresul național și dezvoltarea optimă a relațiilor interetnice, care în consecință devin un factor al stabilității din întreaga societate.

Veriga principală în mecanismul de realizare a acestui proces este, fără îndoială, omul purtător concret al specificului național, prin felul său de a se manifesta ca individualitate în toate sferele de activitate, inclusiv și în sfera relațiilor interetnice. În condițiile actuale ale societății de tranziție devine deosebit de acută problema ocrotirii sociale a individului, indiferent de apartenența lui națională, a creării unui mediu corespunzător social-economic, politic și spiritual favorabil, care să permită manifestarea liberă și multilaterală a capacităților lui în toate sferele vieții sociale. Activismul în domeniul relațiilor interetnice, bunăoară, este în mare măsură determinat de nivelul de dezvoltare a conștiinței naționale și de posibilitatea de a stimula, valorifica și material individualitatea în practică.

Creșterea conștiinței naționale e de neconceput fără crearea unui spațiu social favorabil care să contribuie la renașterea națională a fiecăreia din etniile conlocuitoare.

Fiecare etnie sau individ își poate cultiva demnitatea și mândria națională doar în condițiile unei societăți în care drepturile omului, inclusiv cele naționale, nu sunt numai declarate, dar și garantate, ocrotite de lege, de întregul complex al relațiilor sociale pretutindeni și în orice împrejurări.

Energia sănătoasă și creatoare a conștiinței naționale se poate manifesta doar în condițiile unei stabilități sociale în toate sferele realității înconjurătoare contemporane, contribuind la crearea unei atmosfere favorabile și în sfera relațiilor interetnice.

Depășirea înstrăinării naționale, manifestarea individualității etnice a unui individ sau unei comunități etnice este o necesitate, fără de care nu poate să prospere o societate cu adevărat democratică. Înnoirea a întregii societăți se poate produce doar concomitent cu renașterea națională, cu detensionarea relațiilor interetnice, prin consolidarea etnică și interetnică. Astfel, bunăoară, unul din factorii ce dezvoltă conștiința națională în condițiile actuale de evoluție a relațiilor sociale din Republica Moldova îl constituie mișcarea de masă sub genericul: *Limba română este numele corect al limbii noastre*, fapt probat atât istoric cât și științific, și constatat de altfel și de lingvistica mondială.

Crearea condițiilor optime pentru manifestarea specificului național în cele mai diverse sfere de activitate, reconstituirea demnității naționale prin reflectarea liberă a particularităților conștiinței naționale au menirea de a servi drept imbold și pentru ameliorarea climatului din sfera relațiilor interetnice.

În condițiile actuale din Republica Moldova renașterea națională presupune nu numai revitalizarea și dezvoltarea conștiinței naționale, a individualității etnice, a modului de trai, a culturii materiale și spirituale naționale etc., dar și modernizarea, îmbogățirea lor cu unele elemente corespunzătoare noilor realități concret-istorice, alimentarea lor continuă din tezaurul valorilor general-umane.

Una din condițiile esențiale ale prosperității naționale este, fără îndoială, și respectarea demnității fiecăreia din etniile conlocuitoare, crearea condițiilor specifice pentru dezvoltarea multilaterală a individualităților lor etnice.

Manifestarea liberă și amplă a conștiinței naționale, creșterea și dezvoltarea ei continuă în cadrul unei societăți democratice nu exclude, însă, și reflectarea altei laturi a acestui fenomen complex și contradictoriu, când conștiința națională devine un instrument de realizare a intereselor de grup ale unor forțe distructive ale societății, care sunt cointeresate în menținerea unui climat încordat în sfera relațiilor interetnice, implantând în conștiința națională a unor oameni morbul naționalismului, al șovinismului, separatismului etc.

Un popor, o etnie nu poate să prospere, izolându-se de alte popoare, etnii, precum nu poate să prospere nici fără dezvoltarea conștiinței sale de neam, a individualității sale etnice, a *eu-lui* său național.

Astfel, conform datelor cercetării sociologice, efectuate de către noi în satele din raionul Orhei în anul 1993 cu tema *Tineretul rural în contextul relațiilor*

interetnice contemporane, s-a constatat atitudinea respondenților față de valorile culturale ale etniei fiecăruia dintre ei și ale altor popoare:

Tabelul 1

Atitudinea tineretului rural față de valorile culturale naționale și față de valorile culturale ale altor popoare (în % față de numărul de respondenți*)

Naționalitatea	Preferă valorile culturale naționale	Preferă valorile culturale altor popoare	Preferă atât valorile naționale cât și cele ale altor popoare
Moldoveni	53,0	11,8	33,7
Ucraineni	70,3	3,1	25,5
Ruși	43,2	1,5	55,1
Țigani	-	-	100
Alte etnii	30,0	--	70

* Diferența până la 100% o reprezintă nonrăspunsurile.

Din rezultatele acestui sondaj s-a constatat o anumită diversitate în atitudinea respondenților față de cultura națională și de cea a altor popoare. Însă în linii generale tineretul rural a manifestat un interes considerabil atât față de valorile culturii naționale, cât și față de cele ale culturii altor popoare.

Astfel creșterea conștiinței naționale nu exclude colaborarea și buna înțelegere între diverse etnii; dezvoltarea conștiinței de sine poate și trebuie să contribuie la respectarea reciprocă a demnității naționale a etniilor conlocuitoare, înlesnind depășirea fenomenelor negative din sfera relațiilor interetnice.

O societate cu adevărat democratică nu se poate închide în cochilia națională, ea trebuie să asigure condițiile necesare pentru păstrarea, ocrotirea și dezvoltarea specificului național irepetabil al etniei autohtone, precum și al celorlalte etnii conlocuitoare, care reprezintă nu numai o componentă indisolubilă a individualității naționale a unui popor, dar și o parte integrantă a tezaurului întregii civilizații umane.

O dezvoltare armonioasă a conștiinței naționale poate doar să amelioreze atmosfera din cadrul relațiilor interetnice și nicidecum nu poate să vină în contradicție sau să stopeze normalizarea lor.

Conștiința națională poate deveni o frână în evoluția relațiilor interetnice doar atunci când sunt admise distorsiuni internaționale, când apar condiții nefavorabile în evoluția acesteia dependent de starea de spirit a unor pături (grupuri) ale populației, partide, lideri politici sau mișcări de masă.

Așadar, trezirea conștiinței naționale în Republica Moldova e un fenomen, pe cât de obișnuit, pe atât de complex și imprevizibil. Acest fapt e lesne de înțeles așa se desfășoară actualmente doar prin prisma legităților evoluției sociale și etnoculturale ale societății contemporane de tranziție, când devin mai acute și mai pronunțate multe din laturile activității ei vitale, care anterior lipseau sau erau estompate în latență considerabilă. Fetișizarea factorului național poate să provoace, desigur, înstrăinarea interetnică, care la rândul său poate să stopeze detensionarea relațiilor dintre etniile conlocuitoare din republică, să provoace atitudini de neîncredere între indivizi și anumite grupuri de oameni de apartenență etnică diferită.

Tendențele vădite de ameliorare a relațiilor interetnice în condițiile actuale de trezire a conștiinței naționale nu exclud, însă, menținerea pe alocuri a unei atmosfere tensionate în acest domeniu al realităților contemporane. Fără îndoială, stabilitatea relațiilor sociale ar putea să accelereze considerabil tendințele de normalizare a relațiilor interetnice, ce persistă actualmente în republică.

Este de semnalat faptul că în perioada actuală de tranziție și transformări sociale radicale procesul de descătușare multilaterală a individului, de eliberare din mrejele totalitarismului capătă în mod inevitabil o tentă națională, iar uneori și o formă naționalistă.

Cât privește socializarea politică a individului, ea, de regulă, contribuie, iar uneori precede, procesul de constituire și dezvoltare a conștiinței naționale.

Creșterea conștiinței naționale în condițiile societății de tranziție influențează, la rândul său, simțitor asupra procesului de politizare a populației republicii.

În consecință, problemele de ordin social-economic și politic se întretes în canavaua problemelor etnice, formând un tot, un tablou complet și complex al societății contemporane. Astfel, bunăoară, cataclismele și criza social-economică, politică și spirituală din societate condiționează în mare măsură transformări radicale în conștiința națională a oamenilor, provoacă adeseori tensionarea climatului din sfera relațiilor interetnice. Societatea contemporană poate să prospere doar echilibrând și ameliorând acest complex de corelații între diversele domenii ale realității, creând o stabilitate generală a vieții sociale, inclusiv în sfera relațiilor interetnice, stimulând concomitent și dezvoltarea armonioasă a conștiinței naționale indiferent de apartenența națională a individului.

Fără îndoială, creșterea conștiinței naționale în republică în condițiile actuale reprezintă un proces firesc, obiectiv, care necesită o atenție sporită și permanentă în vederea elucidării cauzelor, surselor și împrejurărilor evoluției lui, a factorilor, ce stimulează dezvoltarea ascendentă a acestui fenomen complex.

Astfel conștiința națională se constituie și evoluează în calitate de mecanism psihologic al includerii existenței individuale în activitatea vitală a societății, purtând evident un pronunțat caracter național. Concomitent conștiința națională a individului se formează și se dezvoltă în legătură cu conștiința națională a comunității etnice, cu starea de spirit din întreaga societate.

Evoluția conștiinței naționale depinde în mare măsură nu numai de natura transformărilor ce se produc în realitatea înconjurătoare, dar și de împrejurările și condițiile de viață în care se află fiecare individ, precum și de propriul lui activism social și de poziția lui civică cotidiană, iar activitatea socială și civică a individului determină în mare măsură și nivelul de dezvoltare a conștiinței sale naționale.

Putem conchide că, în condiții favorabile social-economice și politice în cadrul unei societăți democratice, creșterea conștiinței naționale nu reprezintă un obstacol pentru armonizarea relațiilor interetnice ci, dimpotrivă, devine o bază sigură pentru normalizarea lor. În acest caz se cer anumite eforturi din partea întregii societăți și a fiecărui individ în parte pentru a bloca orice manifestări cu tendințe nesănătoase în evoluția acestui proces complex și contradictoriu, de a preveni apariția fenomenelor negative în sfera relațiilor interetnice, de a contribui la detensionarea relațiilor dintre

toate etniile conlocuitoare din Republica Moldova, la instaurarea unui climat favorabil pentru prosperitatea lor continuă și multilaterală.

În condițiile actuale e necesar de a orienta energia mobilizatoare a conștiinței naționale pe făgașul creativ al renașterii naționale și în direcția depășirii contradicțiilor ce dăinuie în sfera relațiilor interetnice, a instaurării păcii civice și a concilierii interetnice în întreaga societate.

Potențialul creator al societății se dezvăluie atât prin intermediul creșterii conștiinței naționale, cât și prin stimularea armonizării relațiilor interetnice. Dezvoltarea unei laturi în detrimentul alteia din cadrul acestui proces dialectic complex poate să provoace consecințe dintre cele mai imprevizibile, contribuind la tensionarea atmosferei din toate sferele vieții sociale.

Doar o dezvoltare armonioasă a conștiinței naționale, ce contribuie la instaurarea unei atmosfere sănătoase în cadrul relațiilor interetnice poate servi drept garanție incontestabilă a progresului întregii societăți, a prosperității multilaterale a etniilor conlocuitoare din Republica Moldova și a fiecărui individ în parte în conformitate cu imperativul realității înconjurătoare.